

IRODALOM

FOLYÓIRATCIKKEK

A kilencvenes évek és az ezredforduló éveinek csekélyebb érdeklődése után az elmúlt években ismét nagyobb tudományos érdeklődés irányult a családtámogatási rendszerek termékenységre gyakorolt hatásaira. Ennek oka, hogy a fejlett országokban 2000–2002-ben megfigyelhető termékenységi mélypont hatására egyre több állam módosított a családpolitikai támogatások rendszerén, s vezetett be közvetlenül vagy közvetetten pronatalista intézkedéseket. Ezen intézkedések kapcsán a tudományos közvéleményben is fellángolt a vita arról, lehet-e, érdemes-e állami intézkedésekkel megkísérelni a gyermekvállalási kedv fokozását. A nyolcvanas-kilencvenes évek vonatkozó szakirodalmá több szempontból elavult. Egyfelől jelentősen növekedett a rendelkezésre álló adatok mennyisége, és ami talán még lényegesebb, az elemzési módszerekben is nagy előrelépés történt. Másfelől a fejlett országok társadalmi környezete is jelentősen átalakult. Harmadrészt a pronatalista népesedéspolitikák céljai is alapvetően megváltoztak, napjainkban az elsődleges cél nem a gyermekvállalási kedv növelése, hanem a családok által tervezett, kívánt gyermekek megszületésének állami szabályozási eszközökkel, ösztönzőkkel való megkönnyítése.

A nemzetközi tudományos élet malmái azonban lassan őrölnek. Míg egy kutatási kérdésből adatgyűjtés, előzetes tanulmány („műhelytanulmány”), majd jegyzett nemzetközi folyóiratban publikáció lesz, nemegyszer öt-tíz év is eltelik. Ezután újabb évek telnek el, míg a kutatási eredmények elterjednek az egyes államokban, s hatást fejtenek ki a közvéleményre, a döntéshozókra.

A Demográfia folyóirat szerkesztősége ezt a folyamatot kívánja valamelyest lerövidíteni, amikor az elmúlt két év témához kapcsolódó angol nyelvű publikációinak és műhelytanulmányainak válogatásaiból egy csokornyit ismertetünk. Ebben a folyóirat-számban olyan tanulmányokat mutatunk be, amelyek egy-egy ország családtámogatási rendszerének termékenységi hatásaival foglalkoznak, míg a következő számban összehasonlító elemzéseket ismertetünk.

Kapitány Balázs

COHEN, A. – DEHEJIA, R. – ROMANOV, D.: Financial Incentives and Fertility (Pénzbeli ösztönzők és termékenység.) *Tel Aviv University Pinhas Sapir Center Discussion Paper No. 5-2009 September, 2009.*

Népesedéspolitikai hatások elemzésekor minden kutató számára gondot jelentenek a valamilyen szempontból hiányos adatállományok. Az általában rendelkezésre álló adatbázisok mindhárom típusa (makro-szintű; regiszter-szintű, de tartalmában korlátozott; survey-alapú) lényegesen korlátozottabb elemzéseket tesznek lehetővé. Cohen és társainak izraeli elemzését az teszi különösen érdekessé minden nem izraeli kutató számára is, hogy ilyen mélységű és részletességű (pl. etnikai, vallási információkat tartalmazó) regiszter-alapú adatbázis, amellyel a kutatók dolgoztak, demokratikus társadalmakban a lehető legritkábban készül.

Cohen és társai műhelytanulmányukban az anyagi helyzet és a pénzügyi ösztönzők hatását vizsgálják a harmadik és többeddig gyermekek vállalására Izraelben, különös tekintettel a 2003-as, elsősorban a sokgyerekeseket sújtó családpótlék-csökkentés termékenységre gyakorolt hatásaira.

A vizsgálat adatforrása az Izraeli Központi Statisztikai Hivatalnak (CBS) az Izraelben élő izraeli állampolgárokról adatokat tartalmazó, nem nyilvános regiszter-típusú adatbázisa. Az adatbázis információkat tartalmaz a vizsgált nők koráról, termékenységről (a szülések pontos dátumáról), ezen felül származásukról, etnikumukról, felekezeti hovatartozásukról, iskolai végzettségükről, illetve a kapcsolódó adóhivatali adatokon keresztül a foglalkozásukról, jövedelmükről, s sok egyéb másról. Az adatbázisban lehetőség nyílik a házaspárok adatainak összekapcsolására, tehát a feleség adataihoz minden esetben hozzárendelhetőek a férj adatai is.

A vizsgálatához a szerzők a fenti regiszter egy 40%-os véletlenszerű almintáját használták fel, ebből az almintából kiválasztva az 1999–2005 közötti periódusban akármikor is legalább két gyermeket nevelő 45 év alatti nőket. (Ha valakinek ebben a korszakban született meg a második gyermeke, az a szülés időpontja alapján került be a vizsgálati adatbázisba.) A vizsgálatból kizárták a nem házas nőket, illetve a sem nem zsidó, sem nem muzulmán válaszadókat. Ezek komoly szűkítést azonban nem jelentettek, mivel Izraelben alig van házasságon kívüli gyermekvállalás (2–3%), illetve a keresztény állampolgárok száma is mára elhanyagolható (5%-alatti) arányra csökkent. Így összességében a hat vizsgált naptári év alatt mintegy 1,2 millió személy-évnnyi megfigyelés állt rendelkezésre, tehát egy-egy naptári évben mintegy 200 000 két- vagy többgyermekes feleség viselkedését követték, azt vizsgálva, hogy a családtámogatási rendszer változásai hogyan hatottak általában, illetve az egyes társadalmi alsóportok esetén a további gyermek megszületésére. A családtámogatási rendszer hatását a fogantatás pillanatában, tehát az elveszületést megelőző kilencedik hónap idején járó juttatások alapján vették figyelembe. A feleség és a férj jövedelmi adataiként a szülése előtti második év adatait vették figyelembe, így kiszűrve az esetleges fordított ok-okozati kapcsolatot.

Izraelben a legfontosabb családpolitikai támogatás a vizsgált időszakban a minden 18 év alatti gyermek után járó családi pótlék. Izrael nemzetközi összehasonlításban is sokat költött családi pótlékra, 2001-ben például a GDP-je 1,5%-át. (Az értelmezést segítő, ugyanebben az évben Magyarország a saját GDP-jének kevesebb, mint egy százalékát költötte családi pótlékra.) A kilencvenes évek végén Izraelben a családi pótlék értéke az első két gyermek után meglehetősen alacsony volt (kevesebb, mint 200 sékel), a harmadik gyermek után ennek a duplája, míg a negyedik és többedik gyermek után ennek több mint háromszorosa járt. 2001-ben az ultraortodox vallásos pártok elérték, hogy az ötödik és nagyobb sorszámú gyermekek után járó összeget tovább emeljék. Ekkor az ötödik vagy többedik gyermek után csaknem ezer sékel havi családi pótlék járt, mintegy ötszöröse az első vagy második gyermek után felvehető összegnek. Az összeg jelentőségét érzékelteti, hogy 2003-as becslések szerint egy gyermek nevelésének havi költségei 980 sékeltől (első gyermek) 770 sékelig (ötödik vagy többedik gyermek) terjedtek. Tehát a családi pótlék 2001-ben és 2002-ben lényegében fedezte a családok számára negyedik vagy többedik gyermek nevelésének költségeit, persze nem figyelembe véve az esetleges kieső női munkajövedelmet.

A 2003 júniusában életbe lépő 'Netanjahu-reform' a családi pótlék-rendszer ezen progresszív jellegén radikálisan változtatott. Az ettől a hónaptól született gyermekek után gyermekszámtól függetlenül egységes családi pótlék járt, annyi, mint korábban az

első és a második gyermek után. 2004-től ráadásul ez az egységes összeg is tovább csökkent. A változtatás radikális mértékben rontotta azok helyzetét, akik harmadik vagy többedik gyermek vállalásán gondolkodtak, a harmadik gyerek utáni családi pótlék a felére, de az ötödik vagy többedik gyerek után járó már az ötödére csökkent.

A rendelkezésükre álló adatállomány segítségével a szerzők három – egymástól nehezen elkülöníthető – kérdésre keresik a választ. Egyfelől arra, általában hogyan becsülhető, modellezhető a családi pótlék, és így az anyagi ösztönzők termékenységre gyakorolt hatása. Másfelől arra, konkrétan milyen hatása volt a 2003-as családpótlék-redukciónak a 2004. évi termékenységre. Harmadrészt általában milyen a viszony a jövedelem és a gyermekvállalási kedv között. A szerzőket a fenti kérdéseken belül is elsősorban láthatóan a különféle etnikai és vallási csoportokra gyakorolt hatások foglalkoztatják, különös tekintettel az igen magas termékenységgel rendelkező ultra-ortodox, illetve muzulmán lakosságra. (Előbbi a minta mintegy 12, utóbbi mintegy 20%-át teszi ki.)

A szerzők a kérdések megválaszolására összetett mikroökonómiai modelleket építenek fel, amelyek képesek arra, hogy rengeteg egyéb kontroll változó figyelembevételével megvizsgálják a valós – többi változó torzító hatásaitól megtisztított – összefüggést a vizsgált tényezők között. A modellek módszertani paramétereinek részletes bemutatása nyilván meghaladja egy ismertetés kereteit, ezért itt csak egy speciális változóra hívjuk fel a figyelmet. Minden egyes válaszadóhoz hozzárendeltek egy úgynevezett referencia termékenységi kategóriát, amely a válaszadóval megegyező korú, iskolázottságú, vallású nők átlagos gyermekszáma volt az adott naptári évben. Ezt az úgynevezett 'referencia-termékenységet' aztán kontroll változóként a modellbe építették. Nyilván kétségek merülnek fel, hogy egy ilyen változó beillesztés pontosan hogyan és milyen irányba módosította az eredményeket. Mindenesetre a felépített mikroökonómiai modellek lehetőséget adnak annak a megbecslésére is, hogy általában a (családi pótlék jellegű pénzbeli) családtámogatások hatást gyakorolnak-e a különböző csoportok termékenységére.

A szerzők egyértelmű és pozitív hatás találtak (ne feledjük, a harmadik és többedik gyermek vállalásáról van szó) minden vallási, etnikai, gazdasági és életkori csoportban, kivéve a legmagasabb jövedelműeket, ahol nem volt kimutatható hatás. Ennyiben tehát az állami politikák a gyermeknevelési költségek szülőkre háruló részének szabályozásával legalábbis rövid távon képesek befolyásolni a termékenységet.

A második kérdésre a válasz szintén egyértelmű: a megvonások hatására, mintegy 12%-kal kevesebb harmadik vagy többedik gyermek született 2004-ben, mint amennyi a megvonások nélkül született volna. A csökkenés azonban nagyon differenciált volt társadalmi csoportok szerint. Az intézkedés hatására csaknem 20%-kal esett vissza a gyermekszám a muzulmánok körében, míg a zsidóság körében a csökkenés 9%-os volt, s a zsidóságon belül is az ultra-ortodox zsidó kisebbség körében átlag alatti, 8%-os. Jövedelmi kategóriákat nézve a szegénységi határ alatt élők körében a visszaesés 12%-os, míg a leggazdagabb tizedben csupán 4%-os volt.

Persze, kérdéses, hogy ez a termékenység-csökkentő hatás mennyiben csupán időzí-tési hatás. Nem csak arról van-e szó, hogy az intézkedések bevezetésének hatására elhalasztják az érintettek gyermekvállalásaikat? A kérdésre a kutatók egyértelműen nemleges választ adnak, mivel olyan, idősebb korosztályokban is markánsan megmutatkozik a gyermekvállalások elmaradása, amelyeknek a jövőben biológiai okokból nemigen lesz már lehetőségük bepótolni ezeket a születéseket.

Végül a harmadik kérdés. A pénzbeli ösztönzők hatásával összevetve magának a szülők jövedelmének igen csekély hatása van a gyermekvállalásra. Az egész népességre összességben nézve nincs is szignifikáns hatás, de ez az eredmény két, egymást kioltó folyamat összeadódásából következik. A szegénységi küszöb alatt élő háztartások esetén ugyanis egy negatív jövedelmi hatás figyelhető meg, míg a közép és magas jövedelmű háztartásokban pozitív. Az összefüggések erőssége azonban igazán gyenge, tíz százalékos jövedelem-változás kevesebb, mint egy százalékos termékenységváltozást eredményez. Így tehát az a feltételezés, hogy az alacsony jövedelmű, de nagy termékenyséű csoportok esetén a gazdasági növekedés által kiváltott jövedelem-növekedés érdemben csökkenti az adott csoportok gyermekvállalási kedvét, a kutatók eredményei szerint nem megalapozott.

Kapitány Balázs

DRAGO, R. – SAWYER, K. – SHEFFLER, K. – WARREN, D. – WOODEN, M.: Did Australia's Baby Bonus Increase the Fertility Rate? (Növelte-e az ausztrál „Baba bónusz” a termékenységet?) *Melbourne Institute Working Paper No. 1/09*.

Ausztráliában a termékenység a második világháborút követő baby boom után érte el csúcspontját: 1961-ben a mutató értéke 3,5 volt. Azóta azonban folyamatos csökkenés figyelhető meg. 1976-ban esett először a reprodukciós szint alá a termékenység, s 2003-ra elérte az 1,75-os szintet. Az ausztrál kormány 2004-ben bevezette az anyasági támogatást, mely „baba bónusz” néven terjedt el a köztudatban. E támogatás minden megszületett gyermek után 3000 AUD-t biztosít a szülőknek. 2006-tól összegét 4000 AUD-ra, majd 2008-tól 5000 AUD-ra növelték. A juttatás pro-natalista eszméjét tovább erősítette az a politikai nyilatkozat, melyben az ausztrál párokat arra buzdították, hogy „egy gyermeket a férjnek, egyet a feleségnek, egyet pedig az államnak vállaljanak”.

Az ausztrál „baba bónusz” egyösszegű, készpénzes juttatásként indult, mely 3000 AUD jelentetett minden családnak, ahol gyermek született, vagy amely gyermeket fogadott örökbe (s amennyiben az adoptált gyermek nem volt 2 évesnél idősebb). A szülést vagy örökbefogadást követően 26 hétig lehetett kérvényezni. A juttatás nem függött a család jövedelemszintjétől, az anya munkaviszonyától és a korábbi gyermekek számától, s nem növelte az adóalapot. A fiatalok anyákkal kapcsolatos aggályok felmerülése miatt 2007-től a 18 évnél fiatalabb anyák 13, kéthetente folyósított részletben kapják meg a juttatást, majd 2009-től ez általánossá vált. 2009 januárjától a juttatás jövedelemteszteltté változtatását tervezték, hogy a nagy jövedelmű családokat (akik éves bevétele meghaladta a 150,000 AUD-t) kizárják a jogosultak köréből.

A „baba bónusz” felkeltette a kutatók érdeklődését a következő kérdések iránt: (1) hatott-e termékenységi szándékokra és ebből kifolyólag a születésekre; (2) főképp a már gyermekes, alacsony jövedelmű nők körében volt-e hatásos, mint azt a közgazdasági elmélet megjósolja, hiszen a családi bevétel növekedésével csökkennek a gyermeknevelés költségei; (3) amennyiben pozitívan hatott a termékenységre, mi volt a becsült marginális ára gyermekenként; és (4) a hatása időszakos volt, vagy viszonylag hosszantartó.

Az elemzést kissé komplikálta, hogy már e pro-natalista juttatás bevezetése előtt is létezett születéstámogatás Ausztráliában: a „baba bónusz” két addigi juttatás (nevezetesen az anyasági támogatás (*maternity allowance*) és a szülési hozzájárulás (*baby bonus*))

helyét vette át, amelyek az ausztrál adóhivatal hatáskörébe tartoztak. A korábbi anyasági támogatás egy viszonylag szerény juttatás volt, hiszen megszüntetésekor 842,64 AUD volt az összege gyermekenként. Csak azok az anyák folyamodhattak e támogatásért, akik adókedvezményben részesültek, tehát nagyon szerény körülmények között éltek. A másik juttatás ellenben viszonylag bőkezű volt (gyermekenként legfeljebb 12,500 AUD a szülést követő öt évben), azonban a rendszer bonyolultsága és reciprocitáson alapuló jellege miatt kevesen vették igénybe: hiszen azok a nők jutottak általa a legmagasabb összeghez, akik a szülést megelőzően viszonylag magas jövedelemmel rendelkeztek, és a szülést követően öt évig távol maradtak a munkaerőpiactól.

A kutatás az ausztrál longitudinális vizsgálat (*Household, Income and Labour Dynamics in Australia – HILDA*) első hat hullámán alapul (a felvétel 2001-ben indult, és évente ismételték), az egyes hullámokban 17–50 év közötti nőket vizsgáltak. Összesen 17 066 válaszadó került kiválasztásra, s a további termékenységgel kapcsolatos válaszadás mértékétől függő adattisztítás után 14 962 és 14 258¹ interjú képezte a vizsgálat tárgyát.

A termékenységi szándékokkal kapcsolatos kérdéseket (mint például „mennyire valószínű, hogy Ön a jövőben gyermeke(ke)t vállal”) a válaszadók 0-tól (nagyon valószínűtlen) 10-ig (nagyon valószínű) terjedő skálán értékelhették. Mivel a válaszadás egy meghatározott időponthoz kötődött, a „baba bónusz” bevezetésének hatásai jól vizsgálhatók voltak.

Az alap modell, amely azt feltételezi, hogy a szándékok magukban megjósolják a születéseket, mind a „baba bónusz”-együttható a szándékok-lineáris regresszióban, és a szándékok-együttható a születések elemzésében (binominális probit regresszió) pozitív és szignifikáns volt, alátámasztva, hogy a juttatás pozitív hatással volt a termékenységre.² A magasabb paritás hatásai a szándékok esetén negatívnak és szignifikánsnak mutatkoztak: azon nők, akik már legalább két gyermeket szültek, kisebb gyermekvállalási hajlandóságról tanúskodtak, mint azok, akiknek még csak egy gyermekük volt. Mint várható volt, a fiatalabb nők jelentősen magasabb, míg az idősebbek alacsonyabb hajlandóságról adtak számot. Az alacsony jövedelem szignifikánsan alacsonyabb termékenységi szándékokkal asszociálható. A magas iskolai végzettséghez szignifikánsan magasabb, míg az egyedülálló életformához alacsonyabb termékenységi szándékok voltak köthetők. Azok nők, akik párkapcsolatban éltek, de nem rendelkeztek munkaviszonnyal, szintén magasabb termékenységi hajlandóságról számoltak be.

Az életkor és a párkapcsolati kontrollváltozók hozzáadásával megállapítható volt, hogy a vizsgált csoportok körében vagy alacsony a nem tervezett szülések száma, vagy magas a tervezett szülések száma, melyeket nem valószínűsítanak meg. Az eredmények a fiatal és egyedülálló válaszadók nem tervezett szüléseinek elkerülésére utalnak, míg az idősebb válaszadók körében a tervezett szülések megvalósító képességének túlbecslése valószínűsíthető. Épp az idősebb nők körében tapasztalt túlbecslés illusztrálja, hogy nem minden termékenységgel kapcsolatos viselkedés racionális. Ehhez az eredményhez köthető továbbá az a tény is, hogy sok nő alakítja preferenciáit és artikulált gyermekvál-

¹ Mivel az elemzéshez szükséges volt az azonnali születési indikátor illetve késleltetett (két hullámmal későbbi) születési mutató, ezért két mintát különböztettek meg, az első esetben 4799, míg a másodikban 4495 válaszadóval.

² Az egyenleteket egyidejűleg, szimultánban értékelték.

lalási szándékát a nem tervezett terhességéhez, amely összefügg a kognitív disszonancia elméletével, és nehezen magyarázható a racionális viselkedés elvével.

Az eredmények szerint a juttatás főképp a második és lehetséges, hogy a további gyermek vállalásának szándékát növelte hatékonyan.

A tanulmány módszertanilag figyelemreméltó, mivel összekapcsolja a gyermekvállalási szándékokra ható faktorokat a termékenységgel, és valószínűsíti, hogy különböző tényezők – beleértve az anyagi juttatásokat is – a szándékok megváltoztatásával viselkedésbeli változást eredményezhetnek.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy az ausztrál „baba bónusz” alacsony, de pozitív és szignifikáns hatást gyakorolt a termékenységre. Ez a hatás jelentősebbnek bizonyult a második és további gyermekek megszületésére, és összhangban van a korábbi kutatási eredményekkel. A termékenységi szándékokra utaló adatok semmiféle bizonyítékokkal nem szolgálnak a bónusz időszakos hatására vonatkozóan. Kizárhatók a „baba bónusz” bejelentéséhez kapcsolódó termékenység-növekedésre és annak kompressziós hatására vonatkozó feltételezések is. Inkább egy elhalasztott női reakció jellemző a vizsgált mintára. Mindezek ellenére a szerzők felhívják a döntéshozók figyelmét arra a tényre, hogy a további gyermekek kisebb marginális kiadást jelenthetnek a szülőknek, melyet minimálisan 124 AUD-ban határoztak meg, azonban nem zárták ki az esélyét, hogy meghaladhatja akár a 400 AUD-t is. Ezért a „baba bónusz” mellett további alternatív megoldásokat javasolnak a termékenység növelésére.

Tóth Erzsébet Fanni

GÁBOS, A. – GÁL, I. R. – KÉZDI, G.: The effects of child-related benefits and pensions on fertility by birth order: A test on Hungarian data. (A családtámogatásra és nyugdíjakra fordított kiadásoknak a születési sorrend szerinti termékenységre gyakorolt hatásai: mit mondanak a magyarországi adatok.) *Population Studies*, 63. 2009/3. 215–231.

A tanulmány két ellentétes irányú társadalmi transzfer – a családtámogatási és a nyugdíjrendszer – gyerekvállalási hajlandóságra gyakorolt hatását vizsgálta 1951 és 2006 közötti magyarországi idősoros adatokon, többváltozós statisztikai módszerrel. Legfontosabb megállapítása szerint a családtámogatásra fordított kiadások növelése pozitívan befolyásolta a termékenységet, a nyugdíjak emelkedése ellenben negatív hatást gyakorolt a termékenységre.

A szerzők kiindulópontja szerint mindegyik társadalomban létezik egyfajta törekvés arra, hogy az egymást átfedő nemzedékek mentén újraosszák a javakat, az aktív korúaktól a gyerekek és időskorúak felé. Míg a hagyományos társadalmakban az átruházás vagy transzferáramlás intézménye a nagycsalád, addig a modern társadalmakban a családon kívüli intézmények képezik ezt a szerepet. A családon belül az időskori jövedelembiztonságot – alternatív felhalmozási eszközök híján – a nagy gyermekszám biztosítja. A modern társadalmakban a kockázatközösség kiterjesztése a szükséges gyermekszám csökkenését eredményezi, a társadalmi nemzedékek közötti transzferáramlás könnyebbé válik, és biztonságot nyújt a nem tervezett terméketlenséggel szemben. A folyamat egyfajta következményeként a csökkenő termékenység életre hívja a gyerekvállalási hajlandóságot serkentő családtámogatási programokat.

A szerzők feltételezése szerint a társadalmi nemzedékek közötti transzferáramlás fent említett intézményei egymástól eltérő ösztönzést teremthetnek a gyerekvállalásra. Munkahipotézisük szerint: 1. a családtámogatásra fordított kiadások növelése pozitívan hat a termékenységre, a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer ellenben negatívan; 2. a gyerekszám emelkedésével párhuzamosan erősödnek a családtámogatásra és a nyugdíjra fordított kiadások hatásai.

A szerzők által ismertetett modell szerint a szülői háztartások két különböző periódusra vonatkozóan döntenek a jövedelem-transzferek módozatairól. Az első periódusban a szülők dolgoznak és nevelik gyerekeiket. A második periódusban a szülők már munkaképtelenek, a gyerekeik ellenben már elérték az aktív kort. A szülők időskori fogyasztása három módon finanszírozható: 1. a szülők aktív korban történő reál-tőke megtakarításaik révén; 2. a felnevelt gyerekeik általi jövedelem-transzfer révén (humán-tőke megtakarítás); 3. a társadalom összes gyereke által finanszírozott nyugdíjak révén. Az elemzésben használt modell szerint a családtámogatási kiadások emelkedése csökkenti a gyereknevelés révén történő humán-tőke megtakarítás költségeit. A felosztó-kirovó nyugdíjrendszer ellenben a gyereknevelés formájában történő humán-tőke megtakarítás ellenében hat. Ez utóbbi oka abban rejlik, hogy a felnevelt gyerekek munkája után fizetett adók nem kizárólag a saját szülei nyugdíját, hanem az összes időskort megérett személy nyugdíját finanszírozzák. Más szóval, a felnövekvő gyerekeknek kell megfizetniük a nyugdíjrendszer kibővítése következtében keletkezett többletköltségeket. Amikor a nyugdíjak várható értéke emelkedik, a szülők kevesebb jövedelemtranszferre számíthatnak a gyerekeik részéről. Következésképp a gyerekek egyre kevésbé kifizetődő befektetésekké válnak. Továbbá, azokban a háztartásokban, ahol a gyereknevelésre fordított befektetések eleve magasak – vagyis a sokgyerekes háztartásokban – a transzferáramlás különböző intézményeinek hatása is erősebben érvényesül.

A tanulmány forrásadatait az 1950 és 2006 közötti magyarországi teljes termékenységi arányszám aggregált idősorai, illetve a családtámogatások teljes körére vonatkozó kiadások és a nyugdíjak idősorai képezték. A családtámogatási mutató magába foglalta a családi pótlékot, adókedvezményeket, a különböző anyasági- és gyerekgondozási juttatásokat, továbbá a gyereknevelési támogatásokat. A nyugdíj-mutató az országos Nyugdíjbiztosítási Alap által finanszírozott öregségi és egyéb nyugdíj-jellegű kiadásokat foglalta magába.

A tanulmány alapkérdése, hogy létezett-e szisztematikus oksági összefüggés a termékenység ingadozása és a fent említett kiadások módosulásai között. A modell kontrollváltozóiként a szerzők a házassági arányszámot, a csecsemőhaladóságot és a női foglalkoztatottság változót használták.

A modell tényleges statisztikai tesztelését a teljes termékenységi arányszám, a családtámogatásra és nyugdíjra fordított kiadások leíró statisztikai előzték meg. Magyarországon 1950 és 2006 között a teljes termékenységi arányszám a 2,6-os értékről az 1,3-as értékre csökkent. Az időszak eleji jelentős mértékű csökkenést, majd stagnálást követően a termékenység az 1970-es évek közepén enyhén megemelkedett, majd ismét jelentősen lecsökkent. A teljes termékenységi idősor adatok természetes logaritmusának vizsgálata ugyanakkor megerősítette, hogy az évenkénti ingadozásokat jelentős mértékben befolyásolták a harmadik-, vagy annál nagyobb születések arányszámainak változásai. A teljes termékenységi arányszám és a családtámogatással kapcsolatos kiadások idősoros adatai két, egymástól elkülönülő periódust rajzoltak ki. Az első periódus 1951-től 1991-ig tartott: ezt az időszakot a termékenység csökkenése és a családtámogatásra

fordított kiadások emelkedése jellemezte. A termékenység csökkenését két fontos növekedési periódus szakította meg: az 1953–55 és az 1973–76 közötti időszak. A második periódus a '90-es évektől kezdődött, ezt az időszakot a családtámogatásra fordított kiadások jelentős csökkenése és a termékenység csökkenésének felgyorsulása jellemezte.

A magyarországi nyugdíjrendszer felosztó-kirovó formában szerveződött újjá 1950-ben. A nyugdíjakra fordított kiadások 1957-ig stagnáltak, majd a nyugdíjra jogosultak körének kiterjesztését követően emelkedni kezdtek. Az 1970. évi nyugdíjindexálást követően a nyugdíjakra fordított kiadások növekedési rátája tovább emelkedett, majd az 1980-as években a nyugdíjrata emelkedése lelassult. Az 1990-es évek elejének visszaesését követően a nyugdíjakra fordított kiadások stabilizálódtak, az 1995–96. évi nyugdíjreform következtében azonban ismét lecsökkentek, ez utóbbi periódust pedig a stagnálás időszaka követte.

A regressziós elemzés eredményei szerint a vizsgált időszakban Magyarországon a családtámogatásra fordított kiadások és a nyugdíjak összességében mérsékelt hatást gyakoroltak a teljes termékenységre. A családtámogatásra fordított kiadások növelése pozitívan befolyásolta a termékenységet, a nyugdíjak növelése ellenben negatív hatást eredményezett. A gyerekvállalással összefüggő támogatások 1 százalékos emelése a teljes termékenységet 0,2 százalékkal növelte, miközben a nyugdíjak azonos mértékű emelése 0,2 százalékkal csökkentette. Az így megfigyelt hatások nagysága a később született gyerekek esetében erősebbé vált. A családtámogatásra fordított kiadások emelkedésének hatása erősödött a 4. születésig, az ezt követő születések esetében a hatás nagysága lecsökkent az elsőszülött gyerekek hatásszintjére. A nyugdíjak emelése nem gyakorolt szignifikáns hatást az első, második és harmadik sorszámú gyerek születésére, de ezt követően a változó negatív hatása szignifikánssá vált és megerősödött.

A szerzők véleménye szerint eredményeik hasznosak lehetnek a közpolitikák számára, de fontos, hogy körültekintően interpretálják azokat. A teljes termékenység értéke 2006-ban Magyarországon 1,35 volt. A reprodukciós szint – 2,1 gyerekszám – eléréséhez a családtámogatásra fordított kiadásoknak 280 százalékkal kellett volna emelkedniük 2004 és 2005 között. Még a mérsékelt 1,6-es érték eléréséhez is a juttatások 93 százalékos emelésére lett volna szükség.

A tanulmány összességében arra hívja fel a figyelmet, hogy a generációk közötti transzferáramlás különböző intézményes formái eltérő ösztönzést gyakoroltak a termékenységre, ugyanakkor pedig az emberek aktívan reagáltak ezekre a különbözőségekre.

Pakot Levente

- LALIVE, R. – ZWEIMÜLLER, J.: How Does Parental Leave Affect Fertility and Return to Work? Evidence From Two Natural Experiments. (Hogyan hat a gyermeknevelési támogatás a termékenységre és a munkába való visszatérésre? Két természetes kísérlet tanúságai.) *The Quarterly Journal of Economics*. August 2009, 1363–1402.
- ŠTASTNA, A., SOBOTKA, T.: Changing Parental Leave and Shifts in Second and Third-Birth Rates in Austria (Változó gyermeknevelési támogatások és elmozdulások a második és harmadik gyermek születési rátáiban, Ausztriában) *Working Papers*, Vienna Institute of Demography 7/2009, 1–28.

Az európai viszonylatban csökkenő tendenciájú termékenységi mutatók kontextusában a családpolitikák születésszámra, valamint a nők munkaerő-piaci helyzetére gyakorolt hatása igen fontos kérdés. A termékenységi adatok javítására irányuló törekvések valós eredményességének ismerete mindenekelőtt *gazdasági, szociálpolitikai* vonatkozásban fontos: a korábbi, valamint más országbeli tapasztalatok nagy szerepet játszanak a jövőbeni intézkedések meghozatalában, és értelemszerűen a nem kívánt hatások kiiktatásában.

Jelen összegzés két 2009-ben megjelent demográfiai elemzés eredményeit ismerteti. A két tanulmány az osztrák, európai összehasonlításban *konzervatívnak* tekintett családpolitika hatásait mutatja be másfél-két évtizedes távlatban: a gyermeknevelési szabadság időtartam-változásának (meghosszabbításának, majd későbbi lerövidítésének) a termékenységre és a nők foglalkoztatottságára gyakorolt hatását, és kitér a támogatási összeg jelentőségére is. A születésösztönzés szándékolt, illetve valóra nem vált eredményeinek feltérképezésére az osztrák társadalom több szempontból is kifejezetten alkalmas. Egyrészt azért, hogy a családpolitika viszonylag egyszerű, azaz *csak* gyermeknevelési szabadságból és támogatásból (pénzbeli juttatásból) áll, a különféle hatások egyszerűbben és megbízhatóbban megragadhatók. Az osztrák hatáselemzés továbbá azért is tud érdemben a felvetett kérdésekre választ adni, mert – mint az egyik tanulmány szerzői a címben is hangsúlyozzák – a családpolitikai reformok között eltelt idő, valamint a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik egy ún. *természetes kísérlet* lebonyolítását. Míg az egyik szerzőpáros a versenyszféra alkalmazottait biztosító Osztrák Társadalombiztosító adataival (Lalive és Zweimüller 2009), a másik az Osztrák Statisztikai Hivatal által rendelkezésre bocsátott információkkal (Št’astná és Sobotka 2009) dolgozik. A lefedett időszak, valamint az adatok volumene lehetővé tette annak nyomon követését, hogy a különböző reformintézkedésekre hogyan reagáltak a vizsgált időszakban gyermeket vállaló nők.

A családpolitikai reformok termékenységre és női munkavállalásra gyakorolt hatásának bemutatásán túl a jelen összegzés megírását különösen indokoltá teszi az a tény, hogy bár azonos kérdéseket fogalmaznak meg, s javarészt azonos időszakra is összpontosítanak, a két tanulmány következtetései nincsenek teljesen összhangban. Azzal kapcsolatban, hogy követte-e születésszám-növekedés az 1990-ben meghosszabbított fizetett gyermeknevelési szabadság bevezetését, a két szerzőpáros eltérő eredményre jut. Lalive és Zweimüller szerint a születések egymáshoz közelebbi időpontokban való időzítésén túl a gyermeknevelési szabadság meghosszabbítása rövid és hosszú távon összesen 12%-os termékenységnövekedéshez vezetett. Mi több, hosszú távon a nők foglalkoztatottságára sem hatott negatívan, csupán a szülés(eke)t követő első három évben eredményezett átmeneti foglalkozás- és jövedelemcsökkenést. Ellentmond ezek-

nek a következtetéseknek Št'astná és Sobotka, akik szerint a reformok a szülések időzítésére gyakorolt hatáson kívül számottevő eredményt nem hoztak. A szülések közötti idő lerövidülését tehát mindkét tanulmány megállapítja, ezen túlmenően viszont az utóbbi rövid távon elenyészőnek, hosszú távon pedig hiányzóknak találta a gyermekszám-növekedés valószínűségében bekövetkezett változásokat.

Ausztriában a csökkenő gyermekvállalási kedv ellensúlyozására az elmúlt két évtizedben négy fontos reformot vezettek be. Elsőként 1990-ben módosították a szabályozást annak érdekében, hogy az a termékenység növekedjen. 1996-ban ezekből némileg visszavettek, 2002-től a gyermeknevelési támogatást függetlenítették a korábbi munkaviszonytól, végül 2008-ban tovább lazították az igényelhető szabadság időtartamán.

Ausztriában a családpolitika kételemű: a gyermekszülési szabadság (maternity leave) 16 hetes, a 8-8 hét szülés előtt és után vehető igénybe, ezt követően pedig a kisgyermekes szülő gyermeknevelési szabadságot (parental leave) vehet ki. A szülési szabadság során az anya az előző negyedévi fizetésének átlagát kapja, a gyermeknevelési szabadság feltétele azonban a szülést megelőző két évben legalább 52 hetes munkaes biztosított jogviszony. A gyermeknevelési szabadság (GySz) biztosítja a nő szülés előtti munkahelyét, a támogatási összeg pedig 1990-ben hozzávetőlegesen havi 340 euró volt (ez akkori körülmények között a bruttó medián női keresetek 31%-át jelentette).

1990. július elsejével kezdődően az addig 1 éves GySz-t két évre hosszabbították. A reform azonban nemcsak a jelenlegi gyermek után járó szabadságot érintette, hanem implicit módon az esetlegesen soron következőre is hatott. Amennyiben ugyanis 1990. júliusa előtt az anya az előző gyermek 15,5 hónapos koráig megszülte második gyermekét, a GySz automatikusan újabb egy évvel meghosszabbodott. 1990. júliusával kezdődően a 2 évesre hosszabbított GySz nemcsak az első gyermekkel való otthonmaradás időszakát nyújtotta meg, hanem a további egy évvel egyszersmind azt is lehetővé tette, hogy amennyiben a nő az előző gyermek születésétől számított 27,5 hónapon belül újabb gyermeket vállal, munkába való visszatérés nélkül is igényelheti a GySz automatikus meghosszabbítását újabb két évre.

1996 júliusától a GySz-t az addigi két évvel szemben 18 hónapra csökkentették, és az automatikus meghosszabbításra lehetőséget adó időszak is 21,5 hónapra rövidült a korábbi hat évben érvényes 27,5 hónap helyett³. A munkahely védelme továbbra is 2 évig volt érvényes.

2002 januárjában a GySz-rendszert két elemre bontották: egyrészt a korábban munkaviszonnyal rendelkező nők továbbra is védett munkahellyel összekapcsolt gyermeknevelési támogatást kaptak, másrészt pedig az éves 14 600 eurós jövedelmi szint alatt élő nők alanyi jogon jutottak gyermeknevelési támogatáshoz. Más szóval, ennek juttatását függetlenné tették a korábbi munkaerő-piaci helyzetétől. A havi támogatás a gyermek 30 hónapos koráig járt, ha azt csak az egyik szülő vette igénybe, vagy 3 évig, ha mindkét szülő kivette a részét a gyermeknevelési szabadságból. Tekintettel arra, hogy mindkét esetben a munkahely garantálása továbbra is két éves időtartamú volt, ezt a megnefelelést a GySz időtartam 2008-as fellazításával oldották meg.

³ Pontosabban csak abban az esetben maradt meg a korábbi 2 év, ha ennek az utolsó hat hónapját a pár másik tagja (jellemzően az apa) igényelte.

Bár a vizsgálat kiindulópontját képező kutatási kérdések hasonlóak, a felhasznált empirikus adatok, valamint az alkalmazott elemzési eljárás is különbözik a két tanulmányban.

Lalive és Zweimüller elemzésüket kizárólag a magánszektorban alkalmazott, és legalább egy gyermeket már szült nőkre korlátozták azzal a céllal, hogy a második és magasabb paritású gyermekek megszületésének valószínűségét, valamint ennek reform okozta változását elemezzék. Empirikus adataik az ún. ASSD-adatbázisból származtak: az Austrian Social Security Database csak a versenyszférában dolgozókra vonatkozó információkat tartalmazza. Az adatforrás leglényegesebb hiányossága az, hogy az csak az első privátszektorban történt munkavállalás utáni gyermekszületeket rögzíti. Ha tehát valaki például első gyermekét állami alkalmazotként szülte, s csak ezt követően vált egy magánvállalat dolgozójává, az elemzés csak az ezt követő termékenységgel számolt. Ugyanez az oka annak, hogy a vizsgált gyermekeknek csak a relatív, és nem az abszolút sorszáma (paritása) állapítható meg. A vizsgálatba azokat a propagatív korú (15–45 év közötti) nők kerültek be, akik első gyermeküket 1985-ben, 1987-ben, 1990-ben, 1993-ban vagy 1996-ban születték, és a kutatók az esetleges újabb gyermekvállalást, a munkába való visszatérést, a foglalkoztatottság hosszát, valamint a jövedelemszint alakulását elemezték 2000-ig.

Št'astná és Sobotka olyan ausztriai illetőségű nők egyéni szülési adatait vizsgálták, akik 1989 januárja és 2007 decembere között születték meg első, második vagy harmadik gyermeküket. Az elemzés során – az előzővel ellentétben – adott volt mind a születés pontos dátuma, mind pedig a gyermek paritása. A vizsgálat során a szerzőpáros az első- és másodparitású kohorszok termékenységi magatartását vizsgálta havi bontásban annak feltérképezése végett, hogy miként hatott termékenységi és munkaerő-piaci döntéseikre az 1990-es, 1996-os és 2002-es reform

Az 1990-es születésöszönző reform hatásainak megragadása céljából Lalive és Zweimüller a második vagy magasabb paritású gyermeküket 1990 júniusában és júliusában szült nők adatait hasonlították össze. A termékenységre gyakorolt hatásokat 0–36 hónapos rövid és 37–120 hónapos hosszú távú perspektívában ragadták meg. Emlékeztetőül, a GySz meghosszabbítása elméletileg két csatornán keresztül fejti ki hatását: egyrészt ösztönzőleg hat a fizetett GySz egyről két évre növelése⁴, másrészt pedig az a tény, hogy automatikusan igényelhető a GySz meghosszabbítása a soron következő gyermek után, amennyiben az előző GySz leteltével megszületik⁵. Más szóval, a két gyermek születése közötti kötelező munkavállalás immár nem feltétele az újabb GySznek, és jelentősen, 12 hónappal hosszabbodik az automatikus meghosszabbítás ideje.

Lalive és Zweimüller rámutatnak, a meghosszabbított GySz-t átlagosan 85%-ban vették az anyák igénybe: míg az előző szabályozás szerint rendelkezésükre álló 10 hónapból korábban átlagosan 9-et töltöttek otthon gyermekükkel, a július elseje után kivéhető 22 hónapból átlagosan 9-et igényeltek. Elemzésükben különválasztják a jelenlegi, valamint a soron következő gyermek után járó GySz-meghosszabbítás hatásait. Az 1990 júliusában vagy azt követően szült gyermekek után járó 2 éves GySz, számításaik szerint, átlagosan 5%-kal növelte azoknak a nőknek a számát, akik feltételezhetően a

⁴ A jelenlegi gyermek után járó GySz meghosszabbításának hatásait a szerzők *Jelenlegi gyermek GySz-hatásának* („*Current-Child PL [Parental Leave] Effect*”-nek) nevezik.

⁵ A soron következő gyermek után járó GySz meghosszabbításának hatásait az ún. *Jövő gyermek GySz-hatása* („*Future Child PL [Parental Leave] Effect*”).

reform hatására újabb gyermeket vállaltak az előző születése utáni 3 évben. Tíz éves távlatban a gyermekszám-növekedés valószínűsége további 3%-os növekedést mutatott. Ez az emelkedés leginkább az előző gyermek születése utáni 22–25. hónapokra koncentrálódott, vagyis arra az időszakra, amelyben a reformnak köszönhetően lehetőség volt a GySz automatikus meghosszabbítására. Annak a gyermekszám-növelő hatása, hogy a második vagy annál magasabb paritású gyermek után is 2 év GySz igényelhető, rövid távon további 7%-os növekedés volt. Mi több, az eredmények arra is következtetni engednek, hogy a GySz meghosszabbítása kellően „értékes” volt ahhoz, hogy a rövidtávon előidézett termékenységnövekedés hosszú távon is fennmaradjon. A szerzők érvelése szerint az időzítésben, azaz a két gyermekvállalás közötti időtartam lerövidülésében az is szerepet játszik, hogy a 27 hónapos automatikus megújítási lehetőség sokkal kivitelezhetőbb – biológiai és egyéb szempontból –, mint a korábbi 15 hónapos.

Št’astná és Sobotka eredményei szerint az 1990-es reform mindenekelőtt a svéd családpolitikában létező „gyorsasági jutalomként” („speed premium”) hatott. Már az 1990. júliusi szülési kohorszokkal kezdődően megfigyelhető volt az az erőteljes törekvés a nők körében, hogy a meghosszabbított GySz-t minél teljesebben kihasználják, ami rövid távon a második- és harmadik-gyermekszülések ugrásszerű növekedéséhez vezetett. A szerzők tehát azt állítják, a módosításoknak elsősorban *időzítésbeli* következménye volt. Az első gyermek 21–26. hónapos korában megszült második paritású gyermekek aránya 40%-kal emelkedett, ezt a növekedést viszont a 15–20., valamint 31–44. hónapos intervallumokban regisztrált csökkenés jelentős mértékben kompenzálta. Kérdés azonban, hogy a reform okozta változások mennyire voltak tartósak. Št’astná és Sobotka elemzésükben arra jutottak, hogy a növekedés legfőljebb 3 éves perspektívában maradt fenn, hosszabb távon (5–10 éves távlatban) a gyermekszám-növekedés valószínűsége nem bizonyult tartósnak. Bár hosszabb távú hatásról nem beszélhetünk sem az 1990-es, sem pedig a 2001/2002-es családpolitikai reform kapcsán, ez utóbbi alkalommal megfigyelhető az első gyermek-születési arány kismértékű és korlátozott idejű növekedése.

A családpolitikai intézkedések, illetve a szabályozás módosulása mind a szülést megelőző jövedelmi szint, mind pedig a munkavégzés (szellemi vagy fizikai) jellege szerint differenciált módon hat a termékenység alakulására. Lalive és Zweimüller azt találták, hogy a 2 év utáni automatikus GySz-meghosszabbítás vonzóbbnak minősült az alacsonyabb jövedelműek számára, és ez hosszú távon is nagyobb termékenységnövekedéshez vezetett.

A GySz 24-ről 18 hónapra történt lerövidítése nem idézett elő születési aránybeli változásokat, s e tekintetben nincsen lényeges eltérés a két tanulmány következtetései között. A jelek szerint nem fordította vissza az 1990-es reform hatására megnövekedett, 3 éves távlatban mért termékenységnövekedést. Volt viszont időzítésbeli következménye az 1996-os módosításnak: 3%-kal megnövekedett az előző gyermek 22 hónapos koráig vállalt következő gyermekek aránya, és csökkent a szülések aránya a 23–28. hónapok közötti intervallumban.

A gyermekevelési szabadság női foglalkoztatásra és jövedelemszintre gyakorolt hatásával csak Lalive és Zweimüller tanulmánya foglalkozik. A GySz időtartamának változása a nők státusa (fehér- vagy kékgalléros, illetve szülés előtti jövedelmi szint) szerint differenciáltan hat a szülés utáni munkába való visszatérésre, a foglalkoztatottság időtartamára és a jövedelemre.

Megállapítható, hogy a GySz meghosszabbítása erőteljesen hatott mind rövid-, mind hosszútávon. Míg az 1 éves GySz idejében a szülést követő 3 évben az anyák 62%-a ment vissza dolgozni, ez az arány 3 éves távlatban a GySz 2 évvé válása után 52%-ra csökkent. Hosszú távon, a 2 éves GySz hatására 3%-kal nőtt (15%-ról 18%-ra) azoknak az aránya, akik 10 év alatt sem tértek vissza a munkaerőpiacra. Ezzel ellentétben a nők éves munkaviszonyban töltött idejének hosszát sem rövid-, sem hosszútávon nem befolyásolták a GySz időtartamának módosulásai. A szülés utáni 3 évben átlagosan mintegy 3%-kal csökkent azoknak a nőknek a jövedelme, akik 2 éves GySz-re voltak jogosultak, szemben az 1 éves rendszerben szült anyákkal. Ez a különbség viszont kiegyenlítődőtt, sőt, némileg meg is fordult a 4. évtől kezdődően. A soron következő gyermek után járó GySz-hosszabbítás átlagosan 1,5 hónappal rövidítette meg legfőljebb 3 éves perspektívában a munkaviszony időtartamát

Az igényelhető fizetett szabadság 1996-os lerövidítése az előzőekkel ellentétben mindhárom tekintetben hatott az anyák munkaerő-piaci helyzetére: 5%-kal növelte az első 3 évben a munkába való visszatérés valószínűségét, 0,7 hónappal növekedett évi viszonylatban a munkavégzés hossza, és átlagosan napi 3 euróval nőtt a nők keresete a gyermek 3 éves koráig.

Míg a munkába való (szülés utáni) visszatérésben átlagosan 10%-os visszaesést regisztráltak az 1990-es reformot követően, az 1990 júliusa után szült alacsonyabb jövedelmű nők fele, a magasabb jövedelműek 63%-a tért vissza a szülést követő 3 évben dolgozni. A gyermekvállalás utáni eltérő jövedelemszintek minden valószínűség szerint a szülés előtti állapotok folyományának tekinthető. A GySz meghosszabbítása erőteljesebb munkapiactól való távolmaradást generált a fehérgalléros nők körében kékgalléros társaikhoz viszonyítva.⁶ Hasonlóan, rövid távon erőteljesebben csökkentette a meghosszabbított GySz a fehérgalléros nők körében mind a jövedelmet, mind pedig a munkavégzés hosszát.

Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a családpolitikai változások elemei közül a juttatás összege leginkább az alacsonyabb jövedelmű nőket szólítja meg, és az ő körükben generál erőteljesebb változásokat, elsősorban a termékenység terén. A fehérgalléros nők számára, bár az ő esetükben a pénzbeli juttatás helyettesítési aránya alacsonyabb, inkább a munkahely megőrzésére nyújtott garancia számottevőbb.

Geambaşu Réka

LAROQUE, G. – SALANIÉ, B.: Does Fertility Respond to Financial Incentives? (Reagál a termékenység a pénzbéli ösztönzésre?) *IZA Discussion Paper No. 3575* June 2008 <http://ftp.iza.org/dp3575.pdf>

Vannak közgazdászok, akik kapcsolatot tételeznek fel a termékenység és a gyermekvállalás pénzbéli ösztönzése között (pl. Becker és mások a 'New Home Economics' közgazdasági irányzatából). A legtöbb ország családpolitikai juttatásai ugyanakkor nem számolnak ezzel a feltevéssel, és céljuk nem a termékenység befolyásolása, hanem egy életszínvonal-minimum biztosítása a gyermekek és családok számára. De ismerünk példákat a termékenységet tudatosan növelni törekvő családpolitikai intézkedésekre is.

⁶ A reform hatására 14%-kal több fehérgalléros és csak 9%-kal több kékgalléros nő nem ment vissza dolgozni az első 3 évben.

Ilyen volt például Franciaországé az 1930-as évek végén. Később Svédországban és a kanadai Quebec tartományban volt ilyen törekvés, majd a közelmúltban Németországban és Oroszországban vezettek be a termékenységet a reprodukciós szint felé közelíteni hivatott intézkedéseket.

Többféle kísérlet történt már az ilyen intézkedések termékenységre gyakorolt hatásának mérésére. Egyes tanulmányok több országot hasonlítottak össze. Ezeknek olyan sok tényezőt kellett figyelembe venniük, és olyan erős leegyszerűsítésekkel kellett élniük, hogy emiatt az eredmények nem tűnnek túl megbízhatónak. Mások egy-egy ország „természetes kísérleteit” elemezték, vagyis olyan eseteket, amikor szoros kapcsolat mutatkozott valamely családi juttatás változtatása és a termékenység változása között. Az egyik ilyen tanulmány következtetése szerint a kanadai Quebecben az 1990-es években volt olyan családi juttatás, amely növelte a termékenységet. Az ott élő nők termékenységét Kanada más részein élő hasonló helyzetű nők termékenységével hasonlította össze. A szerzők hiányolják utóbbi tanulmányban, hogy nem tudott becslést adni az ár-rugalmasságra (elaszticitásra), vagyis nem mutatta ki, hogy a juttatás adott mértékű növelése mekkora termékenység-növekedést okozna. Több más példa is említhető, amelyek az USA bizonyos jóléti juttatásainak a termékenységre gyakorolt hatását vizsgálták. Mint idézik, egy másik tanulmány pedig kimutatta, hogy Franciaországban az APE (az ottani GYES) kiterjesztése 1994-ben a második gyermekekre is (korábban ez csak a harmadik vagy magasabb sorszámú gyermek után járt) legfeljebb 20%-ban felelős a termékenység ezt követő növekedéséért.

A tanulmány szerzői a gyermekvállalási magatartást tanulmányozzák a mikro-ökonómia eszközeivel. Olyan francia nők viselkedését hasonlították össze, akiknek keresete, vagy a férjük, partnerük keresete eltérő, de helyzetük minden más szempontból azonos. Azért Franciaországot választották, mert a családpolitikája bőséges (a GDP mintegy 0,8%-át jelentik a rá jutó kiadások), mert ezt ismerik a legjobban, és mert komplex, összetett rendszer, tehát kellő alapot nyújt a tanulmányozásra. Az 1997-es, 1998-as és 1999-es francia munkaerő-felmérések adataival dolgoztak. Kizárták az elemzett esetek közül azokat a nőket, akik köztisztviselők vagy 40 évesnél idősebbek, vagy tanulmányaikat kevesebb, mint 2 évvel a felmérés előtt fejezték be. Csak a Franciaországban, francia állampolgárként született nőket vették figyelembe. Az e két utóbbi kritérium valamelyikének meg nem felelő, azaz bevándorló nők teszik ki Franciaországban a termékeny korú nők 9%-át, de évente a születések mintegy 13%-a tulajdonítható nekik. A magasabb arány oka részben a bevándorló nők sajátos kormegoszlása, részben pedig az, hogy a bevándorló férfiak várnak feleségeikre, és amikor végre együtt vannak Franciaországban, akkor döntenek a gyermekvállalás mellett. A serdülőkoruk előtt Franciaországba került bevándorló nők termékenysége ugyanakkor alig haladja meg a francia átlagot. Mindenesetre így a bevándorolt nők termékenységét meglehetősen más tényezők alakítják, mint a francia születésűekét. Csak az első, második és harmadik gyermekek születését vonták be az elemzésbe, és csak olyan nőket, akik házastárral vagy partnerrel éltek. Ugyanis a bevándorlókhöz hasonlóan a nagycsaládosokra és a csonka családokra is sajátos demográfiai viselkedés a jellemző. Így 16 891 esetük maradt (ennyi nőt vettek számításba), ezen belül pedig 2617 gyermekszületéssel számolhattak a megfigyelt időszakban.

Hasznossági függvényekből kiindulva esélyeket számoltak és logit-, binomiális-, esély-, illetve diszkrét esély-modellt alakítottak ki. (A tanulmány módszertani jellegű, jelentős részét matematikai-statisztikai prezentáció teszi ki.)

Számításaik egyik eredménye, hogy míg a gyermektelen nőknél csökkenti a munkavállalás valószínűségét a férj magasabb keresete, a kisgyermekes nőknél növeli. Ennek egy lehetséges magyarázata, hogy a plusz jövedelem növeli a fizetős, privát gyermekgondozási szolgáltatás igénybevételének lehetőségét, ez pedig a női munkavállalását.

Azt találták, hogy a második gyermek születését nagy átlagban nem befolyásolja pozitívan a család anyagi támogatása, a harmadik gyermekét viszont erősen. Az első gyermekét is pozitívan befolyásolja, de csak 30 éves kor alatt. A magasabb iskolai végzettségű és gyermektelen, 30 éves kor alatti nők gyermekvállalását még inkább elősegítette az anyagi támogatás, mint az ugyanilyen korú alacsonyabb iskolai végzettségűekét. A szerzők ezt meglepőnek találták. Ugyanez volt a helyzet a harmadik gyermekek születésével kapcsolatban, az anyagi támogatás hatása itt is nagyobbak bizonyult a magasabb iskolai végzettségű nőknél. Az anyagi ösztönzők termékenységi döntésekre gyakorolt hatása szignifikáns volt. Számításaik szerint ha az egy újszülött gyermek után járó anyagi támogatást havi 150 euróval növelnék, az 2,2 ponttal, azaz mintegy 14%-kal (az addigi szintet 100%-nak tekintve) növelné a termékenységet. A gyermekvállalás kis mértékben (az addigi szintet 100%-nak tekintve mintegy 1%-kal) csökkentené a női munkavállalást. Ennek a plusz támogatásnak a költsége az államháztartás szempontjából a GDP mintegy 0,3%-át jelentené. Ha a támogatást csak a munkaviszony megszakításának feltételével lehetne igénybe venni, akkor 14% helyett csak mintegy 10%-kal nőne a termékenység.

Tárkányi Ákos

OHINATA, A.: Fertility Response to Financial Incentives Evidence from the Working Families Tax Credit in the UK (Pénzügyi ösztönzőkre adott termékenységi válasz. Eredmények a 'dolgozó családok adókedvezménye' kapcsán az Egyesült Királyságban.) *Warwick Economic Research Papers No. 851*. 2008.

Nagy Britanniában 1999 októberében került bevezetésre a 'Dolgozó Családok Adókedvezménye' nevű juttatás (Working Families Tax Credit, továbbiakban WFTC), amely a korábbi Családi Kedvezmény (Family Credit) nevű juttatást váltotta fel, ám annál több szempontból is jóval bőkezűbb volt.⁷ Az intézkedéscsomag fő célja a gyermekes családokban a szülők munkaerőpiacra történő visszatérésének ösztönzése, szegénységi kockázatok csökkentése. Az intézkedéscsomag legfontosabb elemei, összevetve a korábbi, hasonló célú családi kedvezménnyel a következők voltak:

– Azon alacsony jövedelmű családoknak járt, ahol legalább az egyik szülő heti 16 óránál többet dolgozik (a gyermekek száma, kora és a jövedelem függvényében). További plusz kedvezmény járt, ha legalább egy szülő heti harminc óránál többet dolgozik. A maximális adókedvezmény összege a korábbi támogatáshoz képest jelentősebben emelkedett.

– A kedvezmény maximális összege meghatározott jövedelmi küszöbig járt, ez a küszöb emelkedett háztartásonként, heti nettó £79-ről £90-ra az új intézkedések következtében. Ezen túl csökkent a levonás mértéke is a jövedelmi küszöb elérése esetén (70-

⁷ A WFTC 2003 áprilisáig létezett, amikor is a 'Working Tax Credit and Child Tax Credit' felváltotta.

ről 55 százalékra). Bizonyos jövedelem felett már egyáltalán nem járt a kedvezmény, ám ennek a határnak az összege is megemelkedett.

– Bevezetésre került egy korábban nem létező támogatás, mely akkor volt adható, ha mindkét szülő dolgozik legalább heti 16 órát (az egyedülálló szülőknek, akik jogosultak voltak a WFTC többi elemére, automatikusan járt ez a támogatás). Ez az elem a regisztrált gyermekgondozási intézményekben a költségek 70%-át megtérítette a szülőknek (egy gyerek esetén max. havi £100, két, vagy több gyerek esetén max.£150 lehetett a támogatás összege).

Összességében a kétkeresős háztartásokban nőtt meg jelentősebben a támogatások összege a régi rendszerhez képest, az egykeresős családok esetében kisebb volt a növekedés mértéke.

Az intézkedéscsomag nem szándékolta hatása lehet, hogy befolyásolhatja az érintett családok gyermekvállalási döntéseit, hiszen a gyermekvállalás- és nevelés költségei a korábbiakhoz képest nagyobb mértékben támogatásra kerültek. Pozitív hatás többek között azért is volt várható, mert Nagy Britanniában szembesülnek a szülők európai összevetésben az egyik legmagasabb intézményes gyermekgondozási költségekkel, ennek jelentős támogatására – mely az intézkedéscsomag új eleme – tehát erőteljes termékenységnövelési válaszreakció remélhető az érintett családok részéről. Az azonban, hogy ez a hatás valójában megfigyelhető-e – az intézkedések munkaerő-piaci hatásaival szemben, melyet már többen vizsgáltak – eddig csak szórványosan került a kutatók górcsőbe alá. Ezért a tanulmány tárgyát az intézkedéscsomag termékenységre gyakorolt hatásának vizsgálata képezi. A szerző nemcsak az első /következő gyermek megszületésének esélyét és annak változását vizsgálja, hanem a szülések időzítésére gyakorolt hatásokat is (feltételezve, hogy az egyes gyermekszületések közötti idő csökken). A várt pozitív termékenységi válaszok esélyét azonban csökkentti az – ahogy a szerző a hipotézisekben meg is fogalmazza –, hogy a támogatás hozzáféréseinél a jövedelmi küszöbök növelése, magasabb jövedelem esetén a levonások mértékének csökkentése, valamint a kétkeresővé válás magasabb pénzügyi ösztönzése a magasabb munkaerő-piaci jelenlét felé hat. A pozitív munkaerő-piaci hatások azonban növelhetik a gyermekvállalás használdozati költségét, és ezért csökkenthetik a gyermekvállalás esélyét.

A tanulmány a 'különbség a különbségekben' becslés (difference –in-differences estimator) módszerét használja, mely módszer a vizsgált intézkedések hatásait úgy próbálja feltérképezni, hogy az érintettek csoportjának viselkedését egy olyan kontrollcsoporttal veti össze, amelynek a tagjait nem érintették az adott intézkedések, ám meghatározó attribútumaikat tekintve igen hasonlóak az intézkedések által érintett csoport tagjaihoz képest. A kontrollcsoport megfelelő definiálása képezi az ilyen jellegű tanulmányok egyik fő módszertani problémáját, és egyben jelenti sok esetben a korlátait is. Mivel a WFTC-hez való hozzáférés a háztartások jövedelmi szintjének függvényében került meghatározásra, a minta jövedelem-nagyság szerinti szétosztása az intézkedések által érintett és nem érintett csoportokat eredményez (a kontrollcsoport így szükségképpen a magasabb jövedelműekből fog állni). A további gyermekvállalás esélyének becsléséhez a szerző probit modellekkel, az időzítés becslésekor 'random effect' probit modellekkel dolgozik. Mivel az intézkedések egyidejűleg befolyásolhatják a termékenységet és a munkaerő-piaci jelenlétet, utóbbi pedig a családok jövedelmi helyzetének változásán keresztül szintén determinációs kapcsolatban áll a termékenységgel, ezért a modellek specifikálásakor a szerző a háztartásoknak az intézkedéscsomag bevezetése előtti jövedelmére vonatkozó információkat használja proxiként az 1999 utáni

jövedelmi adatokhoz. Hasonló a helyzet a családi állapottal is, mely szintén összefügg a termékenységgel és változhat az idő folyamán (pl. egy nő, ha teherbe esik, nagyobb eséllyel létesít ezután stabil párkapcsolatot), így a torzítások elkerülése végett a szerző a 1995-ös évre vonatkozó családi állapot változót használja. Ezt lehetővé teszi a használt panel-adatbázis, amely nem más, mint a Brit Háztartáspanel 1995-től 2002-ig tartó periódust magába foglaló 5–13. hulláma.⁸

A modellekbe a szerző a klasszikus változókon túl (kor, etnicitás, iskolázottság, jövedelem, családi állapot, régió, lakhatási viszonyok) olyan érdekes változókat is bevesz, mint azt, hogy van-e már a családban fiú, vagy két különböző nemű gyermek. Mivel az iskolázottság, iskolai részvétel is nagyban befolyásolhatja a termékenységi viselkedést, a szerző az érintett és a kontrollcsoportok e szempont szerinti standardizálására törekedve külön vizsgálatokat végez egy-egy szűkebb kontroll és érintett csoportok esetén, hasonló iskolai végzettségűeket válogatva le. Ezenkívül lefuttatja a modelleket úgy, hogy 1999-nél bontja a vizsgált periódust az intézkedéscsomag előtti és utáni időkre, valamint úgy is, hogy a 2000-es év az elválasztó.

Az eredmények azt támasztják alá, hogy az egyedülálló nők esetében az intézkedés hatására csökkent a gyermekszülés esélye (az első gyermek esetén 2, a második esetén 6, a harmadik esetén 3 százalékponttal), valamint minden egyes paritáson nőtt a gyermekszülések közötti intervallum hossza. A partnerkapcsolatban élő nők esetén vegyes a kép: itt szintén nem tapasztalhattunk pozitív reakciót a gyermekszülések esélyét tekintve, s különösen az első gyermek megszületése esetén, amelynek valószínűsége csökkent az intézkedések hatására a modellek szerint (a második és harmadik gyermek esetén nem szignifikánsak a hatások). Ám a partnerkapcsolatban élő nők esetén erőteljes pozitív hatást tapasztalható az időzítésben, a legerőteljesebben abban, hogy második gyermeküket gyorsabban szülik meg az anyák. Összességében a modellek szerint az intézkedéscsomag gyenge termékenységösztönző hatással bírt, s ezen eredmények a tanulmány szerzőjét is meglepték (számottevő hatás a partnerkapcsolatban élők esetén az időzítésben volt megfigyelhető, ami viszont nem jelent hosszú távú termékenységnövekedést).

Az eredmények értékelésénél természetesen figyelemmel kell arra lenni – ahogy arról már volt szó –, hogy az adott intézkedés, illetve más makro-hatások elkülönítése nem lehetséges, és nem tudhatjuk, hogy ezek a másfajta makro-hatások ugyanezen csoportokra hogyan hatottak. A paneladatok elemzésekor és az eredmények interpretálása során azonban arra is figyelni kell, hogy a mintatagok öregszenek, s ez az öregedési hatás szintén nagyban befolyásolhatja a termékenységi döntéseket. Elképzelhető, hogy az öregedési hatás máshogy alakul a kontroll és az érintett csoportban (pl. idősebb korban kezdenek el szülni a kontrollcsoport tagjai, de a két csoport eltérő jövedelmi helyzete miatt önmagában is különbözhet termékenységi magatartásuk).

Ignits Györgyi

⁸ A szerző foglalkozik azzal, hogy a vizsgált időben más jóléti intézkedések is érintették a WFTC által érintett csoportokat vagy azok egy részét, s természetesen ezek hatásait nem lehet egymástól elkülöníteni. A WFTC nagyságrendje és az érintettek széles köre alapján azonban a legjelentősebb volt, így a hatásokat jórészt ennek az intézkedéscsomagnak a számájára írhatjuk.

STROPNIK, N. – ŠIRCELJ, M: Slovenia: Generous family policy without evidence of any fertility impact. (Szlovénia: Nem igazolja kutatási eredmény, hogy a bőkezű családpolitika hatott volna a termékenységre.) *Demographic Research* 26, vol 19, 1019–1058, 01 July, 2008.

<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/26/DOI:10.4054/DemRes.2008.19.26>

A tanulmány első része bemutatja Szlovénia társadalmi és demográfiai vonásainak alakulását, főként az 1990 utáni időszakra koncentrálva.

Az ország szuverén államként 1991-ben jött létre, amikor kivált Jugoszláviából. Súlyos gazdasági visszaesés jellemezte az 1980-as évek végét és az 1990-es évek elejét. Kialakult egy jelentős mértékű munkanélküliség, és ennek elkerülésére nagyarányú volt a tömeges nyugdíjba vonulás.

Szlovénia népessége az 1960-as évekig a természetes szaporodásból fakadóan növekedett. Az 1970–80-as években egyre nagyobb szerepet játszott a Szlovéniába irányuló jugoszláv belső migráció. 1992–97-ig csökkent a népesség, majd a migrációnak köszönhetően újra növekedésnek indult. A születések éves száma már a szocialista időszakban, az 1980-as években csökkent – az 1980–2004 közötti időszakban összesen 42%-os csökkenés történt e téren.

A gyermektelenség ugyanakkor nem különösebben jellemző Szlovéniában. Míg a 20. század első felében 20% körüli volt az aránya, az utóbbi évtizedekben sosem haladta meg a 10%-ot. A termékenység fordítottan arányos az iskolai végzettséggel.

A teljes termékenységi arányszám az 1980-as években 2,1 körüli szintről 1,5-es szintre csökkent, majd a '90-es években 1,3 körülire (bár az abszolút mélypontját 1,2-del érte el). A 2000 utáni éveket alacsony szintű stagnálás jellemezte. Különböző előrebecslések (az Eurostaté és másoké) feltételezik, hogy később (2020-ra vagy 2050-re) az arányszám újra elérheti az 1,5-es szintet (mert a feltevések szerint a viszonylag idősebb, 27 vagy 30 év feletti nők termékenysége nőni fog). Az egyik előrebecslés szerint a 65 évesek és idősebbek aránya 2003-tól 2050-ig 15-ről 30%-ra nő majd, a legalább 80 éveseké pedig 3-ról 10%-ra.

Elterjedt a születéskorlátozó módszerek használata az utóbbi évtizedekben Szlovéniában. Az 1995. évi FFS vizsgálatban a pároknak csak 10% mondta, hogy nem használnak semmilyen módszert. 2004-ben a tablettát volt a legnépszerűbb, a spirál visszatorzulóban volt, óvszert kevesen használtak. Az abortusz a fogamzás utáni 10 hétig engedélyezett. A születésszámmal párhuzamosan, de annál még nagyobb mértékben a teljes abortusz arányszám is csökkent az utóbbi évtizedekben, az 1982-es 1,6-ről a 2004-es 0,4-re. Ez az egyéb születéskorlátozó módszerek elterjedésének hatását mutatja.

Szlovéniában nagyon magas a női munkavállalás, 2005-ben a 25–49 év közötti nők között 90,2% volt az aktív aránya. A nők zömmel teljes munkaidőben dolgoznak. A gyermekük születését követő egy év fizetett gyermekgondozási szabadság után általában újra munkát vállalnak. A rész munkaidő ritka. 2005-ben a 15–64 éves foglalkoztatottak 51%-ának volt lehetősége legalább napi egy órával lerövidítenie a munkaidejét családi okból. 30%-nak ritkán, 19%-nak soha nem volt ilyen lehetősége. Nehezíti a munkavállaló szülők helyzetét a munkaadók negatív hozzáállása is.

A '90-es évek elején még magas arányú (9%-os) munkanélküliség fokozatosan mérséklődött, 2000 után már csak 6% körül volt. A 25 év alattiak közötti ifjúsági munka-

nélküliség 14%-os aránya 2004-ben viszont még mindig magas volt. A megélhetés hiánya a fiatalok egy része számára bizonyára akadályozza a családalapítást.

2004-ben a 25–54 évesek között a férfiak 16%-ának volt felsőfokú végzettsége, míg a nők 24%-ának. Ez azt is mutatja, hogy a huszonéves fiatalok, és közöttük is különösen a nők jelentős része felsőoktatási intézmény hallgatója. A főiskolai vagy egyetemi tanulmányok a diákok egy részénél sokáig elhúzódnak. 2005-ben a nappali tagozatos hallgatók 42%-ánál 7 évig vagy tovább tartott a képzés. Mivel kevés az ösztöndíj, a diákok gyakran kénytelenek tanulmányaik közben dolgozni is, ez pedig csökkenti a tanulásra fordítható időt, és lassítja az iskola elvégzését. A diákok általában szüleiktől függenek anyagilag, és velük laknak egy háztartásban. Gyakori, hogy nemigen képesek még önálló életet kezdeni és így nem vállalkoznak családalapításra. A felsőoktatási tanulmányok tehát a termékenység visszaesésének egyik lényeges tényezőjét jelenthetik, és részben arra is magyarázatot adhatnak, hogy miért a felsőfokú végzettségűek között volt a legnagyobb különbség a vágyott és a tényleges gyermekszám között Szlovéniában.

Különböző felmérések eredményei arra mutatnak, hogy Szlovéniában a fiatalok korábban is gyermeket vállalnának, ha két alapvető vágyuk – megfelelő lakáskörülmények és stabil állás – teljesülése biztosítva lenne. Ezeknek a megteremtése sokáig eltart, de mindenképpen törekednek rá, mert olyan társadalmi normákat érzékelnek, amelyek szerint ezek a gyermekvállalás alapvető feltételei közé tartoznak. Az ezek megvalósítására törekvés közben viszont megtapasztalják, milyen nehéz a gyermekvállalást összeegyeztetni a munkavállalással, illetve hogy gyermekvállalás miatt még a munkájukat is elveszíthetik. Valószínűleg ezek a tényezők a gyermekvállalási tervek megvalósulásának akadályai.

Szlovéniában nehéz a lakáshoz jutás a fiatalok számára. Nincsenek megfelelő lakáskölcsönök, kevés a bérlakás és a szociális bérlakás. Mind a felsőoktatási tanulmányok, mind a munkanélküliség akadályozhatja a fiatalokat megfelelő lakás megszerzésében. Ilyen okok lehetnek a háttérben annak, hogy míg az 1960-as születési kohorsz 30 éves korára már 90%-ban elhagyta a szülői házat, 2002-ben a 30 éveseknek csak a 70%-ára volt jellemző ugyanez.

A magukat vallásosnak tekintők befejezett termékenysége bár csökkenő, de a népesség átlagánál magasabb volt a nők 1927–1966-os születési kohorszaiban. Szlovéniában a lakosság többsége katolikusnak vallja magát. A magukat katolikusnak vallók termékenységi átlaga 23%-kal magasabb volt a nem vallásosakénál, bár az utolsó kohorszokban már náluk is a reprodukciós szint alá süllyedt. A katolikusok magasabb termékenysége oka az lehet, hogy a katolikus egyház nagyra értékeli a család intézményét.

A 2000-es PPA felmérés adatai szerint az emberek a gazdasági válságot, munkanélküliséget, nem megfelelő lakáskörülményeket, nehéz lakáshoz jutást és a gyermeknevelés magas költségeit tartották a gyermekvállalás fő akadályainak. Ugyanakkor tény, hogy Szlovéniában a jómódú és megfelelő lakással rendelkező embereknek is általában csak egy vagy két gyermekük van. Volt olyan kutató, aki arra következtetett, hogy az országban a termékenység döntően nem az anyagi körülményeken múlik, hanem az értékeken és normákon, a fiatalok számára adott mintákon és eszményeken. A szerzők ehhez hozzátesszik, hogy felsőfokú végzettségű nők esetében a szakmai életút illetve karrier megtörésének kockázata is a gyermekvállalás akadályá.

Szlovéniában egyre nagyobb figyelmet kelt az ország demográfiai helyzetének hosszú távú alakulása. 2020-ig kiöregszik a gyermekvállalási korból az utolsó nagy

létszámú kohorsz, a következő fiatalabb, kisebb létszámú nemzedékek pedig várhatóan nem lesznek képesek megállítani a népességfogyást, még valamivel nagyobb termékenység esetén sem. Olyan mértékű migrációs többlet sem várható, amely pótolná a hiányt. Így a népesség jelentős mértékű elöregedése és az aktív korúak arányának csökkenése várható már 2030-ra is. Akkorra a GDP 7–9%-át jelentő deficit keletkezik a nyugdíj terén. Az elöregedés hatására az egészségügyi kiadások 2030-ra a GDP 8,2%-áról 9,07%-ára nőnek majd, a tartós beteg vagy önmaguk ellátására képtelen idősök hosszú távú gondozásának országos költségei pedig a GDP 0,84%-áról 1,39%-ára. Így tehát összesen a GDP-nek mintegy 8,5–10,5%-át jelentő többletköltséget jelent majd az elöregedés 2030-ra.

Az 1990-es évekig a jelentős mértékű bevándorlás hatása elfedte a túl alacsony termékenységét a demográfiához nem értők elől. A kormányzatok az 1990-es években sem dolgoztak ki semmilyen népesedéspolitikát, pedig ekkor már kezdett világosabbá válni, hogy a népesség csökkenése és elöregedése várható. Ugyanakkor tény, hogy Szlovéniában elég jól fejlett a családpolitika, amely segíti a munkahelyi és családi kötelezettségek összeegyeztetését, a nemek egyenlő lehetőségeit és a horizontális újraelosztást a gyermeket nevelők javára. A legtöbb volt szocialista országtól eltérően Szlovénia a '90-es években is megőrizte a korábbi korszak családpolitikájának eredményeit.

A korábban 3 és fél hónapos fizetett gyermekgondozási szabadságot 1975-ben 8 hónapra, majd 1986-ban egy évre bővítették. A magas szinten keresetarányos kompenzáció előfeltétele 12 hónap járulékfizetés a szülést megelőző 3 évben és biztosított jogviszony közvetlenül a szülés előtt.

A 0–3 éves gyermekeknek mintegy 50%-a bölcsődés. A szegényeknek ez ingyenes. Az állam jelentős támogatást nyújt a többi szülőnek, hogy könnyítse a számukra ezt a terhet. A támogatás növekszik a gyermekek számával. Így a kisgyermekes szülők számára általában nincs anyagi akadálya annak, hogy a gyermek bölcsődébe járhasson.

A családi pótlék jogosultságát 1994-ben kiterjesztették. Addig a jövedelemteszt határa, ami alatt járt az volt, hogy a család egy főre eső jövedelme a bruttó országos átlagbér 50%-a alatt legyen. Ezt 110%-ra növelték, így a gyermekek 90%-a jogosulttá vált. 1999-ben viszont, éppen ellenkezőleg, szigorúbb lett a jövedelemteszt, ettől kezdve csak a bruttó átlagbér 99%-át érthette el az egy főre jutó családi jövedelem. Ugyanakkor átlagosan 38%-kal növelték a családi pótlék gyermekenkénti összegét, de azt az addigiaktól eltérően gyermekszám és a család anyagi helyzete szerint differenciálták. Így főként a szegény családok és a nagycsaládosok kaptak többet. 2003-ban a támogatott bölcsődei programban részt nem vevő gyermekek családi pótlékát emelték meg 20%-kal, majd 2004-ben a csonka családban élő gyermekekét 10%-kal.

2002-ben a nagycsaládosoknak még a normál családi pótlékon felül egy újabb, plusz egyszeri alkalommal adható, jelentős összegű családi juttatást is bevezettek. Az egyéb családi juttatások között említést érdemel még egy, a gyermek születésekor adható egyszeri juttatás, amely azoknak jár, akik nem jogosultak a fizetett gyermekgondozási szabadságra. 1994 óta széles körű ennek a jogosultsága. Ezen kívül is jár még mindenkinek egy egyszeri anyasági segély a gyermek születésekor. Az iskolába járó gyermekek számos kedvezményre jogosultak, például tankönyv, utazás vagy iskolai étkezés terén. Az adóalapcsökkentő családi adókedvezmény pedig az adóalap 16–50%-át jelentheti. 1999 óta a nyugdíjkorhatárt csökkenti a gyermekek száma (a három gyermekes szülőknek például éppen három évvel).

Amikor 1975-ben meghosszabbították a fizetett gyermekgondozási szabadság időtartamát 3 és félről 8 hónapra, akkor az ezt követő néhány évben némileg megnőtt a termékenység. 1975-ben 2,16 volt a teljes termékenységi arányszám, 1979-ben 2,22. Ezután több éven át csökkent a termékenység. 1985-ben 12 hónapra hosszabbították meg a gyermekgondozási segély időtartamát, és a termékenység csökkenése ekkor 2–3 évre megállt. Ezt követően ismét csökkent, méghozzá tartósan. Az említettekén kívül a szerzők szerint nem volt megfigyelhető különösebb pozitív hatás a többi családpolitikai intézkedéssel kapcsolatban. Ugyanakkor elképzelhető, hogy ezek hiányában a termékenység még alacsonyabb szintre süllyedt volna.

A 2000. évi PPA vizsgálat szerint azok közül, akik azt állították, hogy valamilyen kedvező kormányzati intézkedés hatására vállalnának még egy gyermeket, 42% a gyermekgondozási segély továbbfejlesztését nevezte meg az általa leginkább jónak tartott kormányzati intézkedésként. A legnépszerűbb az elképzelhető lehetőségek közül az volt, hogy az anya gyermeke születése után egy évig otthon van gyermekgondozási szabadságon, majd két éven át kaphat egy részleges gyermekgondozási segélyt, miközben részmunkaidőben dolgozik.

Bár a bölcsődék, óvodák rendszere jól fejlett, a rugalmatlansága miatt sokszor mégsem megfelelő. Ugyanis általában csak délután 4-ig, 5-ig vigyáznak a gyermekekre, ami sok szülőnek nem megfelelő. Hétfvégén pedig nem, vagy alig van ilyen szolgáltatás, pedig egyes szülőknek erre is szükségük lenne. Ez utóbbi problémáknak, valamint a fiatalok számára a lakásproblémáknak a megoldása valószínűleg javíthatna a helyzetet.

Tárkányi Ákos

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2010. No. 1.

- MULLAN HARRIS, K.: An Integrative Approach to Health.
MCENIRY, M. – PALLONI, A.: Early Life Exposures and the Occurrence and Timing of Heart Disease among the Older Adult Puerto Rican Population.
COSTA, D. L. – KAHN, M. E.: Health, Wartime Stress, and Unit Cohesion: Evidence From Union Army Veterans.
DOWD, K. – BLAKE, D. – CAIRNS, A. J. G.: Facing up to Uncertain Life Expectancy: The Longevity Fan Charts.
MONTEVERDE, M. – NORONHA, K. – PALLONI, A. – NOVAK, B.: Obesity and Excess Mortality Among the Elderly in the United States and Mexico.
RETFERD, R. – OGAWA, N. – MATSUKURA, R. – EINI-ZINA, H.: Multivariate Analysis of Parity Progression-Based Measures of the Total Fertility Rate and Its Components.

- GRAFF, M. – YOUNT, K. M. – RAMAKRISHNAN, U. – MARTORELL, R. – STEIN, A. D.: Childhood Nutrition and Later Fertility: Pathways Through Education and Pre-Pregnant Nutritional Status.
- DATAR, A. – KILBURN, M. R. – LOUGHRAN, D. S.: Endowments and Parental Investments in Infancy and Early Childhood.
- BEEGLE, K. – DE WEERDT, J. – DERCON, S.: Orphanhood and Human Capital Destruction: Is There Persistence Into Adulthood?
- TACH, L. – MINCY, R. – EDIN, K.: Parenting as a “Package Deal”: Relationships, Fertility, and Nonresident Father Involvement among Unmarried Parents.
- CHEADLE, J. E. – AMATO, P. R. – KING, V.: Patterns of Nonresident Father Contact.
- COUCH, K. A. – FAIRLIE, R.: Last Hired, First Fired? Black-White Unemployment and the Business Cycle.
- ECHÁVARRI, R. A. – EZCURRA, R.: Education and Gender Bias in the Sex Ratio at Birth: Evidence from India.

2010. No. 2.

- STOLZENBERG, R. M. – LINDGREN, J.: Retirement and Death in Office of U.S. Supreme Court Justices.
- CANUDAS-ROMO, V.: Three Measures of Longevity: Time Trends and Record Values.
- DREFAHL, S.: How Does the Age Gap Between Partners Affect Their Survival?
- LIU, K. – ZERUBAVEL, N. – BEARMAN, P.: Social Demographic Change and Autism.
- ZISSIMOPOULOS, J. – KAROLY, L.A.: Employment and Self-employment in the Wake of Hurricane Katrina.
- PARK, J. – MYERS, D.: Intergenerational Mobility in the Post-1965 Immigration Era: Estimates by an Immigrant Generation Cohort Method.
- MILLER, W. B. – BARD, D. E. – PASTA, D. J. – RODGERS, J. L.: Biodemographic Modeling of the Links between Fertility Motivation and Fertility Outcomes in the NLSY79.
- HOFFERTH, S. L. – GOLDSCHIEDER, F.: Family Structure and the Transition to Early Parenthood.
- VAN BAVEL, J.: Choice of Study Discipline and the Postponement of Motherhood in Europe: The Impact of Expected Earnings, Gender Composition, and Family Attitudes.
- Kalmijn, M. – Van Tubergen, F.: Comparative Perspective on Inter-marriage: Explaining Differences among National-Origin Groups in the United States.
- TORCHE, F.: Educational Assortative Mating and Economic Inequality: A Comparative Analysis of Three Latin American Countries.
- KALWIJ, A.: The Impact of Family Policy Expenditure on Fertility in Western Europe.
- BASU, D. – DE JONG, R.: Son Targeting Fertility Behavior: Some Consequences and Determinants.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirata

2010. No. 2

- BLOOM, D. E. – SOUSA-POZA, A.: Introduction to Special Issue of the European Journal of Population: „Economic Consequences of Low Fertility in Europe”
- BLOOM, D. E. – CANNING, D. – FINK, G. – FINLAY, J. E.: The Cost of Low Fertility in Europe.
- LEE, R. – MASON, E.: Fertility, Human Capital, and Economic Growth over the Demographic Transition.
- ŽAMAC, J. – HALLBERG, D. – LINCH, T.: Low Fertility and Long-Run Growth in an Economic with a Large Public Sector.
- CLARK, R. L. – OGAWA, N. – KONDO, M. – MATSUKURA, R.: Population Decline, Labor Force Stability, and the Future of the Japanese Economy.
- MALMBERG, B.: Low Fertility and the Housing Market: Evidence from Swedish Regional Data.

JOURNAL OF MARRIAGE AND FAMILY

az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata

2010. No. 1.

- DEMO, D. H.: From the Editor.
- BIBLARZ, T. J. – JUDITH STACEY, J.: How Does the Gender of Parents Matter?
- STROHSCHHEIN, L.: Generating Heat or Light? The Challenge of Social Address Variables.
- GOLDBERG, A. E.: Studying Complex Families in Context.
- TASKER, F.: Same-Sex Parenting and Child Development: Reviewing the Contribution of Parental Gender.
- BIBLARZ, T. J. – STACEY, J.: Ideal Families and Social Science Ideals.
- MCCLINTOCK, E. A.: When Does Race Matter? Race, Sex, and Dating at an Elite University.
- CLARK, S. – KABIRU, C. – MATHUR, R.: Relationship Transitions Among Youth in Urban Kenya.
- SOUTH, S. J. – CROWDER, K.: Neighborhood Poverty and Nonmarital Fertility: Spatial and Temporal Dimensions.
- JOSE, A. – O'LEARY, K. D. – MOYER, A.: Does Premarital Cohabitation Predict Subsequent Marital Stability and Marital Quality? A Meta-Analysis.
- FRECK BUCX, F. – RAAIJMAKERS, Q. – VAN WEL, F.: Life Course Stage in Young Adulthood and Intergenerational Congruence in Family Attitudes.
- KOUROS, C. D. – CUMMINGS, E. M.: Longitudinal Associations Between Husbands' and Wives' Depressive Symptoms.
- HENZ, U.: Parent Care as Unpaid Family Labor: How Do Spouses Share?
- PFEFFER, C. A.: Women's Work"? Women Partners of Transgender Men Doing Housework and Emotion Work.

- KRISTEN SCHULTZ LEE – TUFIŞ, P. A. – DUANE F. ALWIN, D. F.: Separate Spheres or Increasing Equality? Changing Gender Beliefs in Postwar Japan.
DENNEY, J. T.: Family and Household Formations and Suicide in the United States.

2010. No. 2.

- BECK, A. N. – COOPER, C. E. – MCLANAHAN, S. – BROOKS-GUNN, J.: Partnership Transitions and Maternal Parenting.
FOMBY, P. – MOLLBORN, S. – SENNOTT, C. A.: Race/Ethnic Differences in Effects of Family Instability on Adolescents' Risk Behavior.
FOSCO, G. M. – GRZYCH, J. H.: Adolescent Triangulation Into Parental Conflicts: Longitudinal Implications for Appraisals and Adolescent-Parent Relations.
WHITEMAN, S. D. – BECERRA BERNARD, J. M. – MCHALE, S. M.: The Nature and Correlates of Sibling Influence in Two-Parent African American Families.
YU, T. – PETTIT, G. S. – LANSFORD, J. E. – DODGE, K. A. – BATES, J. E.: The Interactive Effects of Marital Conflict and Divorce on Parent – Adult Children's Relationships.
MALINEN, K. – KINNUNEN, U. – TOLVANEN, A. – RÖNKÄ, A. – WIERDA-BOER, H. – GERRIS, J.: Happy Spouses, Happy Parents? Family Relationships among Finnish and Dutch Dual Earners.
VERHOEVEN, M. – JUNGER, M. – VAN AKEN, C. – DEKOVIĆ, M. – VAN AKEN, M. A. G.: Mothering, Fathering, and Externalizing Behavior in Toddler Boys.
SCHINDLER, H. S.: The Importance of Parenting and Financial Contributions in Promoting Fathers' Psychological Health.
PILLEMER, K. – SUITOR, J. J. – PARDO, S. – HENDERSON JR., C.: Mothers' Differentiation and Depressive Symptoms among Adult Children.
ODOM, E. C. – VERNON-FEAGANS, L.: Buffers of Racial Discrimination: Links With Depression among Rural African American Mothers.
WIERSMA, J. D. – CLEVELAND, H. H. – HERRERA, V. – FISCHER, J. L.: Intimate Partner Violence in Young Adult Dating, Cohabiting, and Married Drinking Partnerships.
SHAUMAN, K. A.: Gender Asymmetry in Family Migration: Occupational Inequality or Interspousal Comparative Advantage?

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2010. No. 1.

- BOMMIER, A. – LEE, R. – MILLER, T. – ZUBER, S.: Who Wins and Who Loses? Public Transfer Accounts for US Generations Born 1850 to 2090.
ANSON, J.: Beyond Material Explanations: Family Solidarity and Mortality, a Small Area-level Analysis.
EBENSTEIN, A. – LEUNG, S.: Son Preference and Access to Social Insurance: Evidence from China's Rural Pension Program.

- GRANT, M. J. – BEHRMAN, J. R.: Gender Gaps in Educational Attainment in Less Developed Countries.
- MORGAN, S. P. – RACKIN, H.: The Correspondence Between Fertility Intentions and Behavior in the United States.
- EASTERLIN, R. A.: Well-Being, Front and Center: A Note on the Sarkozy Report.
- LEVISON, D. – ANNA LANGER, A.: Counting Child Domestic Servants in Latin America.
- JOHNSON, K. M. – LICHTER, D. T.: Growing Diversity among America's Children and Youth: Spatial and Temporal Dimensions.
- Alexander Hamilton on the Naturalization of Foreigners

POULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW
 a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata
2010. No. 1.

- FARHAT YUSUF – SWANSON, D. A.: Business Demography in the 21st Century.
- FARHAT YUSUF – BROOKS, G.: Demographics and Consumption Patterns in Urban China.
- BECKETT, M. K. – MORRISON, P. A.: Assessing the Need for a New Medical School: A Case Study in Applied Demography.
- MORRISON, P. A. – BRYAN, T. M.: Targeting Spatial Clusters of Elderly Consumers in the U.S.A.
- SWANSON, D. A. – SCHLOTTMANN, A. – SCHMIDT, B.: Forecasting the Population of Census Tracts by Age and Sex: An Example of the Hamilton–Perry Method in Action.
- CLAR, R. L. – GHENT, L. S.: Strategic HR Management with an Aging Workforce: Using Demographic Models to Determine Optimal Employment Policies.
- MARTINS, JO. M. – BROOKS, G.: Teaching Consumer Demographic to Marketing Students.
- SWANSON, D. A. – MORRISON, P. A.: Teaching Business Demography Using Case Studies.

2010. No. 2.

- ROBERTS, T. E. – MARTIN, S. P.: Welfare Exit, Marriage, and Welfare Recidivism: A Reevaluation of Patterns of the 1980s and 1990s.
- PATTERSON, O. – WEIL, F. – PATER, K.: The Role of Community in Disaster Response: Conceptual Models.
- MCCONNELL, E. D. – REDSTONE AKRES, I.: Housing Cost Burden and New Lawful Immigrants in the United States.
- HOGUE, N. – MCKUSKER, M. E. – MURDOCK, S. H. – PEREZ, D.: The Implications of Change in Population Size, Distribution, and Composition on the Number of Overweight and Obese Adults and the Direct and Indirect Cost Associated with Overweight and Obese Adults in Texas Through 2040.
- BILLINGSLEY, S.: The Post Communist Fertility Puzzle.

- BAUM, S. – MITCHELL, W. F.: Labour Underutilisation and Gender: Unemployment Versus Hidden-Unemployment.
 SARAFF, A. – SRIVASTAVA, H. C.: Pattern and Determinants of Paternal Involvement in Childcare: An Empirical Investigation in a Metropolis of India.

2010. No. 3.

- RASUGU OMANBA, D. W. – BOYLE, M. H.: Rural–Urban Migration and Cross-National Variation in Infant Mortality in Less Developed Countries.
 LI, S. – ZHANG, Y. – FELDMAN, M. W.: Birth Registration in China: Practices, Problems and Policies.
 PARR, N.: Childlessness among Men in Australia.
 SPENCE, N. J. – BREWSTER, K. L.: Adolescents' Sexual Initiation: The Interaction of Race/Ethnicity and Immigrants Status.
 GARASKY, S. – STEWART, S. D. – GUNDERSEN, C. – LOHMAN, B. J.: Toward a Fuller Understanding of Nonresident Father Involvement: An Examination of Child Support, In-Kind Support, and Visitation.
 FRISBIE, W. P. – HUMMER, R. A. – POWERS, D. A. – SONG, S-E. – PULLUM, S. G.: Race/Ethnicity/Nativity Differentials and Changes in Cause-Specific Infant Death in the Context of Declining Infant Mortality in the U.S.: 1989–2001.

POPULATION STUDIES

A Londoni Közgazdasági Főiskola Népeségvizsgáló Bizottságának folyóirata

2010. No. 1.

- VAN BAVEL, J.: Subreplacement Fertility in the West before the Baby Boom: Past and Current Perspectives.
 COLEMAN, D. A. – DUBOC, S.: The Fertility of Ethnic Minorities in the UK, 1960s–2006.
 CHEN, J. – RETHERFORD, R. D. – CHOE, M. K. – XIRU, L. – HONGYAN, C.: Effects of Population Policy and Economic Reform on the Trend in Fertility in Guangdong Province, China, 1975–2005.
 ALFANI, G.: The Effects of Plague on the Distribution of Property: Ivrea, Northern Italy 1630.
 MILLS, M. – BEGALL, K.: Preferences for the Sex-Composition of Children in Europe: A Multilevel Examination of its Effect on Progression to a Third Child.
 OBARE, F. – BIRUNGI, H.: The Limited Effect of Knowing They Are HIV-Positive on the Sexual and Reproductive Experiences and Intentions of Infected Adolescents in Uganda.

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztikai Hivatalának folyóirata

2010. No. 139.

- GOLDING, S. – NEWMAN, J.: The ONS Longitudinal Study – a Prestigious Past and a Bright Future.
- YOUNG, H. – GRUNDY, E. – O'REILLY, D. – BOYLE, P.: Self-Rated Health and Mortality in the UK: Results from the First Comparative Analysis of the England and Wales, Scotland and Northern Ireland Longitudinal Studies.
- WILLSON, B. – STUCHBURY, R.: Do Partnership Last? Comparing Marriage and Cohabitation Using Longitudinal Census Data.
- GRUNDY, E. – STUCHBURY, R. – YOUNG, H.: Households and Families: Implication of Changing Census Definitions for Analyses Using the ONS Longitudinal Study.
- PLATT, L.: Ten Year Transitions in Children's Experience of living in a Workless Household: Variations by Ethnic Group.
- WRIGHT, E.: 2008-Based National Population Projections for the United Kingdom and Constituent Countries.